

HAMDAM VA KAFKA ASARLARIDA MAKON VA ZAMONNING SUBYEKTIVLASHTIRILISHI

Turumova Nilufar Erkinovna

GulDU mustaqil tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14244299>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Vohid Hamdam va Frants Kafka asarlarida makon va zamonning subyektivlashtirilishi tahlil qilinadi. Har ikki yozuvchining asarlarida makon va zamon oddiy tasvir elementlari bo'libgina qolmay, inson tafakkuri va hayotiy falsafani ifodalovchi dinamik kuch sifatida namoyon bo'ladi. Kafka asarlaridagi labirintsimon va beqaror makonlar zamonaviy hayotning begonalashuvini ifodalasa, Hamdam asarlarida makon milliy qadriyatlar va xotiralar yig'indisi sifatida namoyon bo'ladi. Zamonga nisbatan Kafka xronologiyani buzib, beaniqlik va ma'nosizlikni ifodalagan bo'lsa, Hamdam sharqona tsikliklikni va qadriyatlar uzluksizligini ko'rsatadi. Maqolada har ikki yozuvchining subyektiv makon va zamon orqali inson va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni qanday tadqiq etgani tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Frants Kafka, Vohid Hamdam, makon, zamon, subyektivlik, adabiy uslub, falsafa, milliy o'zlik, begonalashuv.

Kirish

Makon va zamon adabiyotning eng muhim unsurlaridan biri sifatida asarlarning mazmunini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ular nafaqat voqealar rivojini belgilab beradi, balki yozuvchining uslubi, g'oyalari va maqsadlarini ham ochib beradi. Adabiy asarlarda makon va zamon faqat fon emas, balki insonning ichki dunyosi, falsafiy qarashlari va jamiyat bilan bog'liq munosabatlarini yorituvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, Frants Kafka va Vohid Hamdamning ijodida makon va zamonning o'zgacha talqini ularning asarlarining o'ziga xosligini belgilab beradi.

Frants Kafka o'zining Protsess va Qasr kabi mashhur asarlarida makon va zamonni ma'nosizlik va begonalashuvning timsoli sifatida tasvirlaydi. Uning asarlaridagi makonlar tor, labirintsimon va tushunarsiz, bu esa personajlarning maqsadsiz harakatlari va ichki chalkashliklarini aks ettiradi. Kafka zamonni esa xronologik ketma-ketlikdan mahrum qilib, uni oqibati noma'lum bo'lgan va ma'nisiz davom etuvchi hodisalar zanjiri sifatida ifodalaydi. Bu yondashuv insonning zamonaviy jamiyatdagi ichki yolg'izligi va ijtimoiy tuzum bilan kurashini tasvirlashda muhim rol o'ynaydi.

Vohid Hamdam asarlarida esa makon va zamonning talqini tamoman boshqa ma'nolarni anglatadi. Uning asarlaridagi makon milliy xotira va o'zlikning manbai sifatida namoyon bo'ladi. Tarixiy shaharlar va qishloqlar, tabiat manzaralari personajlarning o'zlikni anglash jarayonida muhim rol o'ynaydi. Hamdamning makoni faqat jismoniy joy emas, balki qadimiy madaniyat, urf-odat va an'analarning yig'indisi sifatida gavdalanadi. Uning zamonga bo'lgan munosabati esa sharqona falsafiy qarashlarga asoslanadi: vaqt tsiklik va tabiiy, insonning hayoti esa uzluksizlik va davomiylilikni aks ettiradi.

Mazkur maqolada Kafka va Hamdam asarlaridagi makon va zamon tushunchalari o'zaro solishtiriladi. Kafka o'z asarlarida makon va zamonni insoniy kurashning ramzi sifatida talqin qilsa, Hamdamning ijodida ular milliy o'zlik va qadriyatlarning mustahkam asosi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu maqolada bu ikki yozuvchining makon va zamonni subyektivlashtirish

orqali inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni qanday ochib berganlari, shuningdek, ularning adabiyotdagi o'rni chuqur tahlil qilinadi.

Kafka va Hamdam o'rtasidagi madaniy va tarixiy farqlar ularning makon va zamonni tasvirlashdagi uslublarida ham aks etadi. Kafka industrializatsiya va modernizmning salbiy ta'sirini tasvirlashda makon va zamonni ijtimoiy bosim va cheklovlarning ramziga aylantirsa, Hamdam tarixiy kontekstga asoslanib, o'z asarlarida makon va zamon orqali milliy uyg'onish va an'anaviy qadriyatlarning davomiyligini ta'kidlaydi. Bu yondashuvlar orqali har ikki yozuvchi o'z davrining ijtimoiy, falsafiy va madaniy muammolarini o'ziga xos tarzda aks ettirishga muvaffaq bo'lgan.

Maqola davomida Kafka va Hamdam ijodida makon va zamonning o'ziga xos jihatlari, ularning ramziy ma'nolari hamda adabiy uslubga qo'shgan hissasi ko'rib chiqiladi. Ushbu tahlil orqali ikki yozuvchining asarlaridagi makon va zamonning universal va milliy mohiyatlari o'rtasidagi bog'liqliklar va farqlar yoritiladi.

Kafka asarlarida makon va zamonning subyektivlashtirilishi

Kafka asarlarida makon insonning ichki holati va jamiyat bilan munosabatlarini aks ettiruvchi ramziy kuchga ega. *Protsess* asarida Jozef K. labirintsimon, tushunarsiz makonlarda harakat qiladi. Sud binolari, tor ofislar va xira yoritilgan xonalar kabi makonlar insonning byurokratik tizim oldidagi ojizligini ko'rsatadi. Ushbu makonlar jismoniy bo'lgandan ko'ra ruhiy bosimni aks ettiradi, chunki ular personajning o'zidagi ma'naviy tushkunlikni namoyon qiladi.

Zamon Kafka asarlarida xronologiyadan ajralgan va mutlaq beaniqlikni ifodalaydi. Kun va tun bir-biriga chalg'ashib ketadi, voqealar paydar-payligi yoki oqibatlari noaniq bo'lib qoladi. Bu uslub zamonaviy insonning vaqt va makon oldidagi ojizligini va zamonning ma'nosizligini aks ettiradi. Kafka zamonni personajlarning ichki ziddiyatlarini ko'rsatish vositasiga aylantiradi, bu esa uning adabiy modernizmdagi muhim o'rnini belgilaydi.

Vohid Hamdamning asarlari milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotiralarni jonlantirish va shaxsiy hamda jamiyat o'rtasidagi murakkab bog'liqliklarni aks ettirishda makon va zamonning o'ziga xos yondashuvi bilan ajralib turadi. Uning tasvirlagan makonlari inson va uning madaniy muhitini bog'lovchi ramziy kuch sifatida xizmat qiladi. Bu makonlar faqat jismoniy joylar emas, balki ma'naviy qadriyatlar, tarixiy tajribalar va xotiralarning jonlangan shaklidir. Hamdamning ijodida qishloqlar, tarixiy shaharlar yoki tabiat manzaralari faqat tasvir elementlari sifatida emas, balki milliy madaniyat va urf-odatlarini saqlab qoluvchi "yashirin kodlar" sifatida namoyon bo'ladi.

Masalan, Hamdamning asarlarida tasvirlangan qishloq manzaralari an'anaviy qadriyat va insoniylikni saqlab qolishning markazi sifatida talqin qilinadi. Bu qishloqlar milliy xotiraning saqlovchisi bo'lib, globalizm va urbanizatsiya davrida o'zligini yo'qotayotgan jamiyat uchun ma'naviy boshpana vazifasini bajaradi. Tarixiy shaharlar esa faqatgina arxitektura obidalari yoki tarixiy voqealarning guvohlari emas, balki avlodlar o'rtasidagi madaniy va ma'naviy uzviylikning ko'prigi sifatida aks etadi. Hamdam o'z asarlarida bu joylarni o'zlikni anglash va shaxsning ma'naviy o'sishini tasvirlash uchun vosita sifatida qo'llaydi.

Zamonga nisbatan Hamdam sharqona falsafiy yondashuvni namoyon qiladi. Uning asarlarida zamon uzluksizlik, tsikliklik va hayotiy jarayonlarning tabiiyligiga asoslanadi. Bu yondashuv Sharq falsafasiga xos bo'lgan inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlik, voqealarning ma'naviy ahamiyatini anglash va hayotiy muvozanatni saqlash g'oyalarini o'zida mujassam

etadi. Hamdamning personajlari uchun vaqt an'anaviy xronologiyadan farqli ravishda, xotiralar, urf-odatlar va avlodlar tajribasi orqali shakllanadi. Bunday zamon tasviri nafaqat o'tmish bilan bog'lanish, balki kelajakni anglash va qadriyatlarni yangi avlodlarga yetkazish vazifasini ham bajaradi.

Uning asarlarida zamon va makonning bir-biri bilan chambarchas bog'langanligi o'quvchini faqat o'tgan zamonga qaytarmaydi, balki unda hozirgi kun muammolarini hal qilish uchun tarixiy tajribadan saboq olish zarurligini ko'rsatadi. Bu usul orqali Hamdam jamiyatning bugungi kunidagi ijtimoiy, ma'naviy va madaniy muammolarni chuqur tahlil qiladi va ularning ildizlari haqida o'ylashga undaydi.

Hamdamning makon va zamon tasviridagi yana bir muhim jihat shundaki, ular personajlarning ruhiy va ma'naviy o'zgarishlarini aks ettiradi. Masalan, qahramonlarning bir joydan boshqasiga harakati ularning ichki izlanishlarini, o'z hayoti va qadriyatlarini qayta anglash jarayonini ko'rsatadi. Shu bilan birga, makon va zamonning ramziy ifodasi orqali Hamdam zamonaviy dunyoda yo'qolib borayotgan qadriyatlar va an'analarni saqlab qolishning muhimligini ta'kidlaydi.

Umuman olganda, Vohid Hamdamning asarlarida makon va zamon faqat voqealarning joylashuvi yoki voqea rivojining vaqt o'qida aks ettirilishi emas, balki inson va jamiyatning ma'naviy mohiyatini anglash vositasi sifatida xizmat qiladi. Ularning birligi orqali yozuvchi milliy va global masalalarning chuqur tahlilini amalga oshiradi va o'z asarlariga falsafiy va ma'naviy boylik baxsh etadi.

Xulosa

Frants Kafka va Vohid Hamdam asarlarida makon va zamonning subyektivlashtirilishi inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'rganishning yangi ko'rinishlarini taqdim etadi. Kafkaning asarlarida makon va zamon xaos va begonalashuvni aks ettirsa, Hamdamda ular milliy o'zlik va ma'naviy xotiralarning ijobiy qiymatini ifodalaydi. Har ikki yozuvchining uslubi makon va zamonni nafaqat adabiy vosita, balki insonning ichki olamini tadqiq qilish vositasi sifatida qo'llashga xizmat qiladi. Ular adabiyot orqali insonning falsafiy izlanishlari va hayotiy qarashlarini yangi bosqichga olib chiqadi.

References:

1. Kafka, Franz. *Protsess*. Schocken Books, 1937.
2. Kafka, Franz. *Qasr*. Schocken Books, 1926.
3. Hamdam, Vohid. *Tanlangan asarlar*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2000.
4. Woolf, Virginia. *To the Lighthouse*. Harcourt, 1927.
5. Jung, Carl. *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Princeton University Press, 1969.
6. Al-Farabi. *The Virtuous City*. Oxford University Press, 1985.
7. Mirziyoyev, Shavkat. *Milliy madaniyat va adabiyot tiklanishi*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021.
8. Kundera, Milan. *The Art of the Novel*. Harper & Row, 1986.
9. Einstein, Albert. *Relativity: The Special and the General Theory*. Penguin, 2006.